

Una din cele mai prețioase cărți despre Ardeal, bogată, imparțială, plină de sentiment uman, e a lui Charles Boner, *Ardealul, țara și oamenii*, publicată în limba engleză, a autorului, și tradusă în cea germană, la Lipsca, în 1868.

Având relații cu cărturari ardeleni, el poate întrebuița materialul ce i s'a dat

hadiei, din cauza Băilor Herculane. Se dă descrierea costumului femeiesc în Banat (pp. 28-9) (fig. 2, 5).

De aici Boner intră în Ardeal, spre Hațeg și Orăștie. Capitolele IV și V au, nu numai o frumoasă descriere a Sibiului, dar și două splendide planșe (la pp. 54, 72). Din nou, în varianta lui de aici, e descris costumele

Fig. 1 — Vedere din Ardeal.

de profesorul ungur Finaly, din Cluj, arheolog, de bunul său prieten sas, Johann Karl Schuller, de cunoscutul cercetător geografic și etnografic, de aceeași națiune, Albert Bielz, pentru cărți. Dar ilustrațiile, pe care le reproducem, în mică parte, aici, vin de la Friedrich Müller, pe atunci rector săsesc, și, mai ales, de la baronul Blasiu Orbán.

Avem o călătorie pe Dunăre, pornită de la Viena. Un capitol e consacrat Me-

femeilor noastre, lângă al Săsoaicelor (pp. 58, 71). Nu lipsește nici înfățișarea unui portal de biserică apuseană (p. 68). Câteva pagini despre găzduire, pentru a trece la arta ardeleană (cap. VII). În al VIII-lea capitol sânt „imigranții”. Adecă istoria colonisării săsești, care se continuă și în cel următor, foarte pe larg. Se vorbește apoi de Biblioteca Bruckenthal, și din nou costumele românesce îl atrage pe călător, cu „invelitura” („volutura”) (pp. 141-2).

Amatorii de vânătoare pot consulta cu folos paginile 151 și următoarele. „Vin și politică“ e titlul capitolului XII: pentru prima parte se arată o deosebită înțelegere (aici, la pagina 192, și „biserica din Bön-

Fig. 2. — Fete de lângă Sibiu.

lön“ (săsească). Despre Mediaș, p. 197 și urm. (biserica de la Trapold), p. 200; cea de la „Kaisd“, p. 202, cele de la Denndorf, Bonesdorf (No. 3), „Baassen“ (pp. 205-6). De acolo se trece la Sighișoara (vederi la

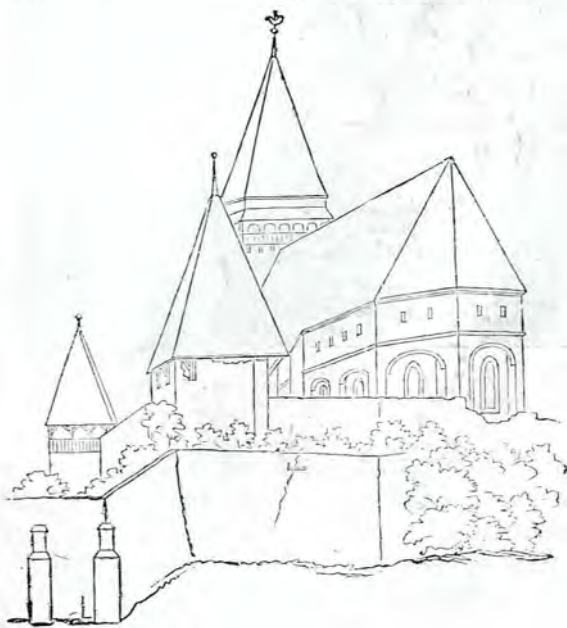

Fig. 3. — Biserică săsească.

paginile 225, 227, 228). Deosebit stau „Cetăți și cetățeni“ (p. 239 și urm.), dar se descrie și catrința și covoare (pp. 252-4). Cohalmul e înfățișat prin planșa de la

pagina 276. Brașovul și Țara Bârsei au un capitol (XVI).

O critică a condițiilor sociale urmează.

Din Carpați, se dă vederea Branului și a unei localități de băi (la p. 292).

La Secuime se ajunge cu capitolele XIX-XXII (casă de nobil, p. 318; biserici la pagina 342; Vașarheiul, p. 366. Țigani, la pagina 372. Castelul de la Gernyeszég, p. 395. Turnul castelului de la Keresd, p. 386. În mijloc o sprintenă bisericuță a noastră (Fig. 4) și lângă ea cruci de cimitir (p. 361). Mai departe, cerceii unei Române (p. 371).

Vine apoi regiunea Bistriței (biserica de la Mönchsdoorf, p. 399). Calătorul se suie spre Năsăud (cap. XXIV), cu ceva despre pro-

Fig. 4. — Biserică românească.

gramul Românilor, cari ar tinde spre Rusia (pp. 418-9).

Un prieten pretinde că la 900.000 de ai noștri sânt doar 120 de cărturari (p. 418, nota 1), dar se vorbește pe larg despre hoțul Gheorghe Maței (p. 421 și urm.), lângă simpatia pentru o serbare „valahă“, cu cântece (p. 431 și urm.).

Despre birouri, cap. XXV. Apoi Valea Someșului, de la Dej la Cluj (cap. XXVI) și însuși Clujul (cap. XXVII).

Ca pitoresc, sat țigănesc, p. 468. Căruța de poștă, p. 469.

Uioara e presintată la cap. XXVIII.

Sășii au capitolele XXIX-XXXI.

Avem apoi Aiudul (p. 543 și urm.), Alba-

Fig. 5. — Româncă din Ardeal.

Iulia (biserica veche; pp. 546-50), Agnita (biserica; p. 555), Cârța (p. 562; fig. 6), Inidoara și Deva, Abrudul (cu Detunata, la pagina 540; „Cetatea”, p. 581).

Urmează observații politice (cap. XXXV). Se revine la peisagiu cu Moții pp. 625-8).

Fig. 6. — Ruinele Cârței.

Un capitol ultim resumă totul.

Românii sânt maltratați și în ce privește pe cei din Principate. Englesul își râde de originea romană pe care și-o atribuie acești „parveniți”, de organizarea în le giuni a luptătorului de la 1848, de portul lor de paradă (p. 9, nota 1).

Dar e atâta adevăr în această rară lucrare, încât, de și Ungurii, cărora li doria să iasă din izolare și să colaboreze cu Austria, s'au supărat, Boner a menționat în ediția germană criticile la adresa lor. Iar, pentru Români, scrie așa: „Tot așa ca pentru Unguri și Sași, *am căutat a fi drept cu Românii*; despre dânsii nu s'a spus nimic care să nu fi fost supus prealabil unei încercări temeinice. Dar mi se scrie în această privință cele ce urmează din Ardeal, și, de oare ce această manifestare vine de la un om care e cu totul nepărtinitor și a cărui părere trebuie s'o recunosc de valoare, dau aici un extras din scrisoarea lui:

„Adevărul își găsește pretutindeni calea și cartea cuprinde adevăr, nimic decât adevăr, până la judecata asupra Valahilor, care, în amănunte care se aduc înaintea pentru confirmarea ei, este oricum justă, dar mie cel puțin, pe temeiul cunoștinții mele de persoane și de lucruri, nu mi se pare întemeiată în concluzia ce se leagă de acolo cu privire la națiune ca atare. Pe lângă aceasta, nu găsesc nici multe circumstanțe atenuante, a căror ținere în samă singură permite o dreaptă judecată. Îmi lămuresc această înfățișare, ce miră, fața de privirea d-tale pătrunzătoare în concepția împrejurărilor ardeleni, prin împrejurarea că ai avut a face cel mai puțin cu Valahii și că ai ajuns să auzi la Unguri și Sași judecări de o potrivă de nefavorabile, care iese din lunga obișnuință de a privi pe acești oameni ca pe niște pariași, judecări invierșunate prin debaterile Dietei. De alminteri, îți voi mai mărturisi că sânt singurul de a-

ceastă părere asupra acestei părți din frumoasa d-tale carte, nu numai între Unguri, ci și între conaționali mei” (deci autorul e Sas). „Se pare deci că greșeala

Fig. 7. Biserica din Agnita.

nu stă în ochiul d-tale, ci mai curând, în al meu” (p. x).